

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

МАРУЩАК Анна Валеріївна

УДК 347.734:336.711.078.3(477)

**ПРАВОВІ ОСНОВИ КОНТРОЛЬНО-НАГЛЯДОВИХ
ПОВНОВАЖЕНЬ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ**

12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право;
інформаційне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор
ЛАТКОВСЬКА Тамара Анатоліївна,
Чернівецький юридичний інститут
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ЧЕРНАДЧУК Віктор Дмитрович
Державний вищий навчальний заклад
«Українська академія банківської справи
Національного банку України», м. Суми,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін;

кандидат юридичних наук
СУХИЙ Роман Миколайович,
Національний банк України,
заступник начальника відділу правового
забезпечення платежів Юридичного департаменту.

Захист відбудеться 28 листопада 2015 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.01 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий 23 жовтня 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.Р. Біла-Тіунова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Контрольно-наглядові повноваження центрального банку є важливим чинником сучасної фінансової системи, як вирішальні засоби для моніторингу банківських ризиків та для досягнення основної мети банківської діяльності – захисту інтересів вкладників. Їх призначення полягає у створенні захищеного середовища від системного «збою» банків та його наслідків, які неналежним чином можуть вплинути на клієнтів, а основною метою – підвищення прозорості та ефективності банківського сектора. Завдяки правильному здійсненню контрольно-наглядових повноважень можна забезпечити стійкість фінансової системи України та повернути довіру клієнтів банків. Навіть одна помилка банку може підірвати стабільність та цілісність усієї фінансової системи, оскільки втрата довіри одного клієнта спричиняє ланцюгову реакцію та руйнує схвальне відношення до банків усіх інших. Саме тому кошти вкладників мають бути належно захищеними і забезпечувати довіру клієнтів, а на ринок банківських послуг мають виходити лише надійні банки, які вміло та філігранно зможуть їх надавати. Це забезпечить своєчасне та прозоре здійснення контрольно-наглядових повноважень центрального банку щодо інших банків України.

Зміни у сфері банківської діяльності, розпочаті ще у 2014 р., неминуче торкнулися і контрольно-наглядової сфери, оскільки відбувається трансформація Національного банку України. Прийняття тих чи інших заходів для зміни в організаційній структурі та компетенції органів Національного банку України говорить про усвідомлення державою необхідності покращання діяльності усього банківського сектора. Це ознаменовує активізацію різного роду процедур, які можуть повернути довіру вкладників до банків, підвищити рівень надання банківських послуг, удосконалити діяльність органів центрального банку. Тому поліпшення реалізації контрольно-наглядових повноважень є на теперішній час важливою стратегічною метою Національного банку України.

Актуальність теми дослідження зумовлена декількома основними факторами: по-перше, у науковому середовищі відсутній єдиний спільний підхід щодо сутності та взаємодії контрольних та наглядових повноважень Національного банку України; по-друге, в наявності недостатнє законодавче закріплення та регулювання повноважень із банківського контролю та нагляду; по-третє, наявні дисертаційні дослідження лише фрагментарно торкаються питання контрольно-наглядових повноважень Національного банку України. Так, серед наукових здобутків, присвячених дослідженню окремих повноважень Національного банку України, слід виокремити такі роботи, як: докторські дисертації О.П. Орлюк «Правові проблеми організації та діяльності банківської системи України» (2004); Т.А. Латковської «Фінансово-правове регулювання організації та функціонування

банківської системи в Україні та зарубіжних країнах: порівняльно-правовий аналіз» (2008); кандидатські дисертації В.Л. Кротюка «Правовий статус Національного банку України» (1999); Я.О. Берназюка «Банки як суб'єкти податкових правовідносин» (2004); Н.Е. Златіної «Правове регулювання банківської системи та банківського нагляду в Україні та в зарубіжних країнах» (2011); Р.М. Сухого «Повноваження Національного банку України по управлінню та контролю за валютним оборотом: фінансово-правовий аспект» (2012) та ін. Водночас, з урахуванням нових політико-правових реалій, банківський контроль та нагляд потребують переосмислення, зокрема їх фінансово-онтологічна характеристика. Залишаються недослідженими положення щодо видів контрольно-наглядових повноважень Національного банку України, їх класифікації, форм їх реалізації, суб'єктів контрольно-наглядових повноважень банку. Названі вище аспекти складної проблеми контрольно-наглядових повноважень Національного банку України свідчать про важливість та актуальність цього дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану наукових досліджень кафедри адміністративного і фінансового права Національного університету «Одеська юридична академія» «Система адміністративного, адміністративно-процесуального та фінансового права у контексті адміністративної реформи», що є складовою частиною теми «Традиції і новації у сучасній українській державності та правовому житті» (державний реєстраційний номер 0106U004970), дослідження якої здійснюється в Національному університеті «Одеська юридична академія».

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є характеристика правової природи контрольно-наглядових повноважень Національного банку України шляхом розкриття їх базових основ, аналізу видів контрольно-наглядових повноважень, а також розроблення науково-теоретичних висновків та практичних рекомендацій щодо форм та суб'єктів реалізації контрольно-наглядових повноважень Центрального банку.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких задач:

визначити стан наукових досліджень контрольно-наглядових повноважень Національного банку України та виокремити їх напрями здійснення;

виокремити та охарактеризувати особливості контрольних та наглядових повноважень Національного банку України;

здійснити зіставлення правових категорій «банківський нагляд» та «банківський контроль»;

виокремити та охарактеризувати види контрольно-наглядових повноважень Національного банку України;

розкрити сутність, особливості та форми реалізації контрольно-наглядових повноважень Національного банку України;

окреслити коло суб'єктів реалізації контрольно-наглядових повноважень Національного банку України;

визначити напрями удосконалення реалізації контрольно-наглядових повноважень Національного банку України;

охарактеризувати зарубіжний досвід правової регламентації контрольно-наглядових повноважень центральних банків та визначити можливості їхньої адаптації в умовах України.

Об'єктом дослідження є повноваження Національного банку України.

Предметом дослідження є правові основи контрольно-наглядових повноважень Національного банку України.

Методи дослідження. Вибір методів дослідження зумовлений поставленою метою, специфікою об'єкта, предмета та задач дослідження. Системний підхід до їх застосування дозволив здійснити комплексне дослідження онтологічних засад контрольно-наглядових повноважень Національного банку України, визначити шляхи їх удосконалення. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання соціальних явищ. У процесі дослідження використовувалися також загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: логіко-семантичний та формально-логічний методи застосовувалися при упорядкуванні існуючого понятійного апарату щодо контрольно-наглядових повноважень Національного банку України, формулюванні ряду основних понять, означених темою дисертації (р. 1, р. 2); метод системного аналізу дозволив комплексно проаналізувати види та форми контрольно-наглядових повноважень Національного банку України (р. 1, р. 2); дедуктивний метод дозволив здійснити обґрунтований перехід від загальних понять «повноваження Національного банку України», «контроль», «форма реалізації повноважень», «суб'єкти повноважень» до конкретних понять «контрольно-наглядові повноваження Національного банку України», «форма реалізації контрольно-наглядових повноважень Національного банку України», «банківський контроль», «суб'єкти банківських повноважень» (п.п. 1.2, 1.3, 2.1, 2.2); спеціально-юридичний метод дав змогу охарактеризувати банківський контроль та нагляд, як правові явища (п. 1.2); статистичний метод дав можливість підсилити аспект необхідності удосконалення контрольно-наглядових повноважень Національного банку України шляхом наведення статистичних даних Національного банку України стосовно ліквідації банків (п. 2.3); історико-правовий метод допоміг при вивченні вітчизняного банківського законодавства та його розвитку (р. 1); порівняльно-правовий метод застосовувався при порівнянні українського та зарубіжного банківського законодавства на предмет застосування контрольно-наглядових повноважень зарубіжними центральними банками (р. 3); метод класифікації та групування обумовив розробку класифікації повноважень Національного банку України (п. 1.3); логіко-системний метод сприяв пошуку шляхів удосконалення реалізації контрольно-наглядових повноважень Національного банку України (п. 2.3).

Науково-теоретичною основою дисертаційного дослідження стали наукові здобутки вітчизняних та зарубіжних фахівців у галузі фінансового права, а також теорії права, адміністративного права, інших галузей наук, зокрема з: теорії права – С.С. Алексєєва, О.Ф. Скакун, О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко, І.Л. Бачило, В.В. Молдована, Н.І. Матузова, А.В. Малька, Ф.А. Григор'єва, В.В. Діаконова, В.І. Червонюка та ін.; фінансового права – Л.К. Воронової, А.А. Вишневського, О.М. Горбунової, О.Ю. Грачової, Н.Ю. Єрпильової, Н.Е. Златіної, Л.М. Касьяненко, О.А. Костюченка, В.В. Кротюка, М.П. Кучерявенка, Т.А. Латковської, О.А. Лукашева, О.В. Лунгу, І.О. Лютого, А.В. Мальцева, А.А. Нечай, О.М. Олейник, О.П. Орлюк, О.М. Пастушенко, Н.Ю. Пришви, Е.А. Ровинського, Т.Е. Рождественської, А.О. Селіванова, М.В. Старинського, Р.М. Сухого, Г.П. Толстопятенка, В.Д. Чернадчука та ін. Порівняння досвіду реалізації контрольно-наглядових повноважень зарубіжних країн було здійснено за допомогою наукових праць таких зарубіжних вчених, як: М. Анденас, Д. Ашер, Г. Боркардт, К. Велленс, Е. Гарденер, І. Джінді, К. Зіліолі, А. Поллард, М. Селмаєр, Р. Кренкстон та ін.

Нормативно-правовою базою дослідження є Конституція України, чинні закони та підзаконні нормативно-правові акти, норми яких здійснюють фінансово-правове регулювання банківської діяльності в Україні, міжнародні акти, а також нормативно-правові акти, які регулюють банківську діяльність у Німеччині, Англії, Австралії, Білорусії, Росії та ін.

Емпіричною основою дисертації є довідкова література та статистичні дані Національного банку України.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є одним із перших у вітчизняній фінансово-правовій доктрині монографічним дослідженням правових основ контрольно-наглядових повноважень Національного банку України, спрямованим на пошук оптимальних шляхів удосконалення національного банківського законодавства і підвищення ефективності реалізації контрольно-наглядових повноважень у цій сфері. У результаті здійсненого дослідження сформульовано ряд наукових положень і висновків, нових у концептуальному аспекті і важливих для юридичної практики, а саме:

уперше:

сформульовано визначення поняття «банківський контроль» як процесу, який об'єднує низку стадій, що логічно продовжують одна одну, і впродовж яких органи Національного банку України та його структурні підрозділи перевіряють діяльність банків та інших фінансово-кредитних організацій для забезпечення стабільності грошового обігу, фінансово-господарської діяльності банку, дотримання законодавства та нормативно-правових актів Національного банку України;

запропоновано розглядати контрольно-наглядові повноваження Національного банку України як сукупність прав та обов'язків

Національного банку України, які він виконує самостійно, або за допомогою своїх структурних підрозділів, що спрямовані на реалізацію функцій Національного банку України та забезпечують здійснення перевірок на всіх стадіях банківського контролю та безвиїзного нагляду;

визначено, що формами реалізації контрольно-наглядових повноважень є перевірки та виїзне інспектування, які здійснюються для виконання встановлених законодавством функцій, спрямованих на втілення в життя цілей та завдань, які стоять перед Національним банком України;

виокремлено напрямки удосконалення реалізації контрольно-наглядових повноважень Національного банку України, які полягають в (у): а) удосконаленні внутрішньої організації структурних підрозділів Національного банку України; б) розподілі повноважень між його органами; в) чіткому дотриманні принципів ефективного банківського нагляду; г) усуненні прогалин та колізій у банківському законодавстві;

удосконалено:

підходи щодо класифікації повноважень Національного банку України залежно від: а) органу Національного банку України, що здійснює повноваження; б) характеру повноважень; в) функцій Національного банку України; г) сфер банківського нагляду; д) стадій банківського контролю;

характеристику системи банківського нагляду з точки зору таких підходів: а) формально-правового; б) ризик-орієнтованого; в) змістовного;

набули подальшого розвитку:

положення щодо введення інституту банківського омбудсмена для позасудового вирішення спорів;

положення щодо доцільності використання змішаної моделі банківського нагляду;

теза про необхідність чіткого законодавчого закріплення контрольних та наглядових повноважень Національного банку України;

аргументація доцільності створення єдиного органу Національного банку України з банківського контролю та нагляду, закріплення за ним повноважень тих департаментів, які виконують контрольно-наглядові повноваження; створення спеціальної посади керівника такого підрозділу, або віднесення усіх його повноважень до одного із заступників Голови Банку і закріплення за ним таких повноважень.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації теоретичні висновки і рекомендації можуть бути використаними у:

науково-дослідній сфері – для подальших наукових досліджень правових основ контрольно-наглядових повноважень Національного банку України;

правотворчій діяльності – для удосконалення чинного банківського законодавства;

правозастосовній діяльності – для удосконалення діяльності Національного банку України;

навчальному процесі – при викладанні курсів «Фінансове право», «Банківське право».

Апробація результатів дослідження. Положення і висновки дисертаційного дослідження доповідалися й обговорювалися на засіданнях кафедри адміністративного і фінансового права Національного університету «Одеська юридична академія». Основні результати дисертаційного дослідження було оприлюднено протягом 2011 – 2015 р.р. на Міжнародних науково-практичних конференціях: «Фінансове право у ХХІ сторіччі : здобутки та перспективи» (м. Київ, 4–7 жовтня, 2011 р.), «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 20–21 квітня 2012 р.), «Теорія і практика правотворчої та правозастосовчої діяльності у контексті сучасних реформаційних процесів» (м. Харків, 19–20 квітня 2012 р.), «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права» (м. Одеса, 30 листопада 2012 р.), «Принципи фінансового права» (м. Харків, 19–20 квітня 2012 р.), «Людина, суспільство, держава: публічно-правовий аспект» (м. Миколаїв, 23–24 листопада 2012 р.), «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 16–17 травня 2013 р.), «Проблеми теорії фінансового права в сучасний період» (м. Київ, 13 листопада 2013 р.), «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 16–17 травня 2014 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дисертаційної роботи знайшли своє відображення у 17 наукових працях, 6 із яких – у наукових фахових виданнях, що входять до затвердженого переліку, 1 – у зарубіжному науковому виданні та 11 у тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації побудована відповідно до мети та завдань дослідження і складається із вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, а також списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 211 сторінок, із них основного тексту 177 сторінок. Список використаних джерел містить 338 найменувань і розміщений на 34 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, ступінь її наукової розробленості, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету та задачі, об'єкт та предмет дослідження, охарактеризовано його методологію, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, наведено їх апробацію, визначено особистий внесок здобувача, визначено структуру та обсяг роботи.

Розділ 1 «Теоретико-правові основи контрольно-наглядових повноважень Національного банку України» складається з трьох підрозділів, яких присвячено аналізу стану наукових досліджень контрольно-наглядових повноважень Національного банку України,

розкриттю співвідношення правових категорій: контрольні та наглядові повноваження Національного банку України, виокремленню та характеристиці видів контрольно-наглядових повноважень Національного банку України.

У підрозділі 1.1. «Стан наукових досліджень контрольно-наглядових повноважень Національного банку України» проаналізовано погляди вчених щодо контрольно-наглядових повноважень центральних банків та зазначено, що частково торкалися цих питань ще в роботах періоду Радянського Союзу, які стали базовими стосовно визначення фінансового контролю, його видів та форм, статусу центральних банків: «Финансовый контроль в СССР» (1947) Н.Н. Ровінського та «Финансовый контроль в СССР» (1973) Е.А. Вознесенського. Зазначено, що вагомий вклад у вивчення теоретичних аспектів контрольно-наглядових повноважень було здійснено ученими-адміністративістами, які першими почали розмежовувати поняття «контроль» і «нагляд» (Ф.С. Разаренов «Щодо сутності та значення адміністративного нагляду в радянському управлінні» (1963).

Проаналізовано наукові праці вчених-правників, предметом дослідження яких були: 1) питання організації та функціонування банківської системи в Україні та зарубіжних країнах, розгляд банківського нагляду як елемента фінансово-правового статусу Національного банку й особливого виду державного управління у галузі фінансів, яке виконується Національним банком стосовно кредитних установ щодо виконання ними законодавчих приписів, при регулюванні банківської діяльності і застосуванні до них заходів впливу (Т.А. Латковська), 2) організаційно-правові і функціональні принципи діяльності Національного банку, дослідження банківського нагляду, спрямованого на підтримку надійності та ефективної діяльності окремих складових кредитної системи країни, аналізу банківського нагляду (у широкому розумінні) як системи, яку використовує держава, щоб гарантувати стабільність фінансової системи країни, її безпеку і здоров'я (О.П. Орлюк), 3) теоретико-правові основи банківського нагляду (Т.Е. Рождественська), 4) нормотворчість центрального банку як одна із форм реалізації його повноважень (О.Н. Пастушенко), 5) адміністративно-правові засади банківського контролю в Україні (В.С. Симов'ян), 6) правові основи банківського контролю (А.С. Ступак).

Зазначено, що питання правової природи повноважень Національного банку України було предметом не одного наукового дослідження, однак саме контрольно-наглядові повноваження Національного банку розглядалися лише епізодично, вчені більше акцентували увагу на розмежуванні понять «контроль» та «нагляд», їхньої сутності, структури та правового статусу регулятора, а системних монографічних досліджень із цієї тематики не здійснювалося («Проблеми правового регулювання державного фінансового контролю» О.Ю. Грачової, «Правові проблеми фінансового

контролю в Україні» Л.А. Савченко, «Систематизація банківського законодавства як шлях удосконалення фінансово-правового регулювання банківської діяльності в Україні» О.М. Селезньової).

У підрозділі 1.2. **«Банківський нагляд та банківський контроль: співвідношення правових понять»** обґрунтовано, що контрольно-наглядові повноваження Національного банку України неможливо повно та ґрунтовно дослідити без з'ясування змісту понять «банківський контроль» та «банківський нагляд», взаємозв'язок яких було визначено за допомогою трьох підходів, які склались у науці: банківський контроль та нагляд є тотожними поняттями; банківський контроль та нагляд є самостійними та відокремленими один від одного; банківський контроль та нагляд походять від фінансового контролю.

Встановлено, що перевірки, як законодавчо закріплені форми банківського нагляду, є характерними і для банківського контролю і потребують належного законодавчого визначення. Крім них, законодавець до банківського нагляду ще зараховує безвиїзне інспектування. Перевірки як форма банківського нагляду здійснюються лише щодо суб'єктів банківської діяльності, а банк, який ще не отримав ліцензії, фактично не є таким суб'єктом. Водночас, для отримання ліцензії перевірки є обов'язковою умовою, тому, зроблено висновок, що ці перевірки є формами банківського контролю, оскільки вони проводяться на етапі попереднього і вступного банківського контролю і мають на меті перевірку суб'єкта банківської діяльності, який ще не розпочав здійснення своєї фінансової діяльності.

Наголошено, що саме перевірки є тією формою діяльності Національного банку України, що поєднує в собі і банківський контроль і банківський нагляд, спільною для обох категорій. Спільність форми реалізації повноважень Національного банку України дозволяє виокремити групу банківських повноважень – «контрольно-наглядових». Адже, одні перевірки здійснюються і на першій стадії банківського контролю – вступному контролі, а інші на його наступних стадіях – попередньому, поточному та подальшому контролі. Мета перших полягає у вирішенні питання щодо надання статусу суб'єкта банківської діяльності, а метою других є моніторинг діяльності уже існуючого суб'єкта – банка. При цьому, перевірки, які є формами банківського нагляду, не можна здійснити на першій стадії, оскільки не існує ще самого об'єкта перевірки – банка.

Процес банківського контролю, на відміну від нагляду, здійснюється за допомогою стадій, і за часом здійснення є більш тривалим, оскільки банківський контроль починається раніше, ще на стадії формування банку чи іншої фінансово-кредитної організації. Тоді як нагляд, починається тоді, коли вже існує сам банк – повноцінний суб'єкт банківських відносин.

Виокремлено 4 стадії банківського контролю: вступний, попередній, поточний та подальший. Кожна із цих стадій є логічним продовженням одна одної. Перша стадія банківського контролю – вступний банківський

контроль. За допомогою контролю на цій стадії можна зробити висновок про доцільність існування самої фінансово-кредитної організації. На наступній стадії уже використовується і одна з форм банківського нагляду – безвиїзний нагляд, завданням якої є встановлення контролю з боку Національного банку України за визначеними для банків обмеженнями та вимогами, згідно з розробленими періодичними формами звітності. Третя та четверта стадії опосередковуються проведенням інспекційних перевірок.

Іншим критерієм відмінності банківського контролю та нагляду є сфера компетенції. Банківський нагляд опосередковується повноваженнями Національного банку України щодо здійснення перевірок та безвиїзного нагляду, бухгалтерського обліку та звітності, аудиту. Це прямо вказано у законодавстві України. Тобто саму реєстрацію банків та видачу їм ліцензій можна зарахувати до банківського контролю, його першої та другої стадій – вступного та попереднього контролю.

Наступним критерієм розмежування є суб'єктний склад. Наприклад, департамент Національного банку України з реєстраційних питань та ліцензування займається виключно видачою ліцензій банкам та їх реєстрацією, тобто це підрозділ у структурі Національного банку України, який належить до кола суб'єктів банківського контролю, а не банківського нагляду.

У **підрозділі 1.3. «Види контрольно-наглядових повноважень Національного банку України»** для визначення та характеристики суті контрольно-наглядових повноважень Національного банку України звернено увагу на класифікацію усіх його повноважень.

Запропоновано розглядати контрольно-наглядові повноваження Національного банку України як сукупність прав та обов'язків Національного банку України, яких центральний банк виконує за допомогою своїх органів, та спрямованих на реалізацію функцій Національного банку України, і забезпечують виконання ним своїх основних завдань, покладених законодавством України.

Визначено, що критеріями класифікації повноважень Національного банку України є: суб'єкти контрольно-наглядових повноважень Національного банку України; характер повноважень; функції Національного банку України; сфера банківського нагляду; стадії банківського контролю.

Залежно від сфери банківського нагляду виокремлено повноваження щодо: нагляду за діяльністю кредитних організацій та інших фінансових установ; нагляду за діяльністю кредитних організацій у зв'язку з прийняттям заходів по боротьбі з легалізацією прибутків, отриманих злочинним шляхом; нагляду у сфері електронних платіжних систем. Залежно від стадії банківського контролю виокремлено повноваження щодо: попереднього контролю, вступного, поточного та подальшого.

Розділ 2 «Особливості реалізації контрольно-наглядових повноважень Національного банку України» складається з трьох

підрозділів, в яких досліджуються форми, суб'єкти на напрями удосконалення реалізації контрольно-наглядових повноважень Національного банку України.

У **підрозділі 2.1. «Форми реалізації контрольно-наглядових повноважень Національним банком України»** обґрунтовано, що контрольно-наглядові повноваження Національного банку України мають прояв у застосуванні різних форм банківського контролю та нагляду, з дотриманням установленої законом процесуальної форми з метою реалізації публічних функцій.

Сформульовано визначення форм реалізації контрольно-наглядових повноважень Національного банку України. Визначено, що формами реалізації контрольно-наглядових повноважень є перевірки та виїздне інспектування, які здійснюються для виконання встановлених законодавством функцій, спрямованих на втілення в життя цілей та завдань, які стоять перед Національним банком України – забезпечення стабільності грошового обігу, прозорості його діяльності, забезпечення довіри вкладників

Підрозділ 2.2. «Суб'єкти реалізації контрольно-наглядових повноважень Національного банку України» присвячений дослідженню суб'єктів реалізації контрольно-наглядових повноважень Національного банку України.

Зазначено, що Національний банк України реалізує контрольно-наглядові повноваження за допомогою своїх органів та структурних підрозділів. Важливими та дієвими у контрольно-наглядній сфері є Рада Національного банку України та Правління Національного банку України, адже кожному органу є властивою реалізація контрольно-наглядових повноважень у певних межах, згідно з окресленим у законодавстві переліком. Спеціально утвореними для здійснення контрольно-наглядових повноважень є структурні підрозділи Банку, якими на теперішній час є департаменти.

З'ясовано, що до департаментів, повноваження яких стосуються контролю та нагляду, належать: Департамент банківського нагляду, Департамент внутрішнього аудиту, Департамент інспектування банків, Департамент реєстраційних питань та ліцензування, Департамент фінансового моніторингу, Департамент статистики та звітності, Департамент фінансової стабільності.

Запропоновано визначення департаменту Національного банку України як структурного підрозділу Національного банку України, який підпорядковується Голові Національного банку та наділений чітко окресленими повноваженнями для реалізації функцій Банку, що здійснюються з метою регулювання окремого кола банківських суспільних відносин. Досліджено їхні функції та повноваження. Акцентовано увагу на виокремленні ознак Департаменту Національного банку України:

підконтрольність, цільовий напрям діяльності, багатофункціональність, реалізація функцій Національного банку України.

Запропоновано змінити розподіл повноважень та керівництво діяльністю департаментів між Головою Національного банку України, його першим заступником та заступниками, оскільки, на теперішній час спосіб розподілу повноважень між Головою Національного банку та його заступниками не є досить оптимальним. Законодавством встановлено, що Перший заступник Голови Банку серед інших функцій виконує організацію роботи з банківського нагляду, реєстрації та ліцензування та фінансового моніторингу банківської системи. На підставі цього, запропоновано віднести керівництво усіма «контрольно-наглядовими» департаментами до одного суб'єкта. На теперішній час найбільш вдалим це видається, якщо зосередити керівництво в руках Першого заступника Голови Банку, який уже володіє їх вагомою частиною.

У **підрозділі 2.3. «Напрями удосконалення реалізації контрольно-наглядових повноважень Національного банку України»** обґрунтовано, що складність процесу реалізації контрольно-наглядових повноважень Банку обумовлена нестабільністю банківського законодавства та значним обсягом колізій і прогалин у нормативно-правових актах. Доведено, що це не єдині причини необхідності удосконалення реалізації контрольно-наглядових повноважень. До інших віднесено: неефективність внутрішньої організації структурних підрозділів Національного банку України та розподіл повноважень між його органами. Удосконаленню реалізації контрольно-наглядових повноважень сприяє й чітке дотримання принципів ефективного банківського нагляду, встановлених Базельським Комітетом, адже на теперішній час з усіх існуючих принципів, імплементацію в українське законодавство отримала лише їх менша частина.

Встановлено, що чисельність департаментів, які здійснюють банківський контроль та нагляд, не допомагає якісному та дієвому його виконанню. Запропоновано в рамках Національного банку України створити єдиний підрозділ із банківського контролю та нагляду, і закріпити за ним усі повноваження численних департаментів, що виконують контрольно-наглядові повноваження. Акцентовано увагу на необхідності створити спеціальну посаду керівника такого підрозділу, або віднести усі його повноваження до одного із заступників Голови Банку і закріпити за ним лише їх. Це допоможе оптимізувати реалізацію контрольно-наглядових повноважень.

З метою забезпечення збалансованості внутрішніх та зовнішніх факторів стабільності банківської системи доцільним є створення спеціального органу з банківського контролю та нагляду, що провадив би свою діяльність поза межами Нацбанку, при цьому взаємодіючи з ним. До його компетенції можна буде віднести аналіз та обробку статистичної звітності банків і на основі цього подавати до Національного банку уже

готові відомості. Таким чином, зменшиться навантаження підрозділу з банківського контролю та нагляду в НБУ, послабиться надмірна концентрація повноважень. Крім того, цей орган поза межами Національного банку України може надавати законодавчі пропозиції до Банку щодо удосконалення процедур нагляду та контролю, взаємодіяти з Кабінетом Міністрів України для забезпечення прозорості, удосконалити техніку здійснення діяльності з нагляду за банківськими установами. Для виконання своїх функцій такий орган повинен бути наділений певною самостійністю та незалежністю від інших органів державної влади, за своєю природою схожою на статус Національного банку України, та, водночас, взаємодіяти з виконавчою владою.

Запропоновано створити інститут банківського омбудсмена на території України, що дасть змогу налагодити тісний взаємозв'язок між клієнтами і банками та створити систему позасудового вирішення конфліктів.

Беручи до уваги, що на теперішній час в умовах економічної та фінансової кризи велика кількість банків закривається, й у населення дуже знизився рівень довіри до банківських установ, актуальності набувають організації, які здійснюють громадський банківський нагляд. Їх метою є задоволення та захист законних соціальних, економічних та інших спільних інтересів своїх членів та сприяння налагодженню компромісного діалогу між її членами та фінансовими установами для покращання економічного «клімату» в країні.

Інститут банківського омбудсмена та громадський банківський контроль схожі за своєю суттю та мають єдину мету – налагодження «діалогу» між вкладниками та банками та усунення конфліктів.

Розділ 3 «Міжнародний досвід правової регламентації контрольно-наглядових повноважень центральних банків» складається з двох підрозділів, яких присвячено контрольно-наглядовим повноваженням центральних банків країн романо-германської та англо-саксонської систем права.

Підрозділ 3.1. «Характеристика контрольно-наглядових повноважень центральних банків романо-германської системи права» присвячений дослідженню практики застосування контрольно-наглядових повноважень центральних банків таких країн, як: Німеччина, Швейцарія, Австрія, Болгарія, Франція, Японія, Італія.

Підкреслено, що є чимало спільних та відмінних рис у контрольно-наглядових повноваженнях Національного банку України та цих країн. Органи, аналогічні за своїми повноваженнями Раді Національного банку, існують у багатьох інших державах. Зокрема, в Німеччині існує відповідна їй за функціями Рада центральних банків земель, в Японії – Комітет визначення монетарної політики, в Австрії – Рада директорів. Є подібні органи і в центральних банках інших зарубіжних країн. Відрізняються

вони між собою складом та порядком формування, обсягом функцій та повноважень. Зазначено, що характерними для всіх є принципи функціонування, згідно з якими визначаються лише основні, глобальні питання діяльності центральних банків, без втручання у їхню оперативну діяльність.

Встановлено, що контрольно-наглядові повноваження, крім центрального банку, можуть виконувати спеціальні установи, створені під егідою міністерства фінансів, або незалежні установи, підзвітні парламенту (у Німеччині та Японії створено наглядові структури під егідою міністерства фінансів, які тісно співпрацюють із центральним банком; у Німеччині Федеральне відомство з контролю за банками; в Японії – Бюро банків; у Франції функціонують три спеціальні структури під егідою Банку Франції і Міністерства фінансів та економіки – Комітет банківської регламентації, Комітет кредитних установ і Банківська комісія з розподілом регулятивно-наглядових повноважень між ними).

У підрозділі 3.2. «Характеристика контрольно-наглядових повноважень центральних банків англосаксонської системи права» досліджено досвід реалізації контрольно-наглядових повноважень центральними банками країн англо-саксонської системи права.

Встановлено, що інституціональна побудова системи банківського контролю та нагляду визначається особливостями історичного та економічного розвитку тієї чи іншої країни, традиціями і значною мірою характером банківської системи. У Великій Британії завдяки відсутності антимонопольного законодавства і жорсткого контролю за злиттям банків досягнуто високий ступінь концентрації банківського капіталу. Утворилися великі банківські об'єднання з розвинутою мережею філій у країні і за кордоном, які сконцентрували значну частку ресурсів, операцій, безготівкового грошового обігу. Концентрація банківської системи зумовила зосередження функцій банківського регулювання та нагляду в єдиній установі – Банку Англії.

У цілому, в більшості країн контрольно-наглядові повноваження більшою мірою збігаються, аніж відрізняються одне від одного. Так, у США до контрольно-наглядових повноважень належать такі: ліквідація банків; розробка інструкцій, правил, вказівок і регламентацій; ужиття попереджувальних заходів; консультування керівництва банків; періодичні комплексні перевірки стану, операцій і політики підвідомчих банків; узагальнення звітів і статистичної інформації банків.

Проаналізовано та встановлено, що в усіх країнах з ринковою економікою у тому чи іншому вигляді функціонує система банківського контролю та нагляду. В окремих із них вона існує уже понад століття. Останніми десятиліттями у країнах відбувається реформування банківського сектора, і невід'ємним компонентом цього процесу є становлення системи банківського контролю та нагляду. Одночасно

і в деяких країнах зі сталими банківськими традиціями відбуваються суттєві зміни у концепції побудови цієї системи. Наприклад, Велика Британія, Австралія переходять на створення мегарегуляторів,

ВИСНОВКИ

У дослідженні здійснено теоретичне узагальнення положень стосовно контрольно-наглядових повноважень Національного банку України, сформульовано ряд теоретичних висновків, запропоновано практичні рекомендації, спрямовані на удосконалення контрольно-наглядових повноважень Національного банку України, найважливішими серед яких є такі.

1. Ключові поняття контрольно-наглядових повноважень Національного банку України – контроль та нагляд, є самостійними правовими категоріями, які взаємодіють одна з одною. Кожен із них бере свій початок із фінансового контролю. За відсутності у чинному законодавстві визначення поняття «банківський контроль», під банківським контролем запропоновано розуміти процес, який об'єднує низку стадій, що логічно продовжують одна одну, і впродовж яких органи Національного банку України та його структурні підрозділи перевіряють діяльність банків та інших фінансово-кредитних організацій, для забезпечення стабільності готівкового та грошового обігу, фінансово-господарської діяльності банку, дотримання законодавства та нормативно-правових актів Національного банку України. Встановлено, що основною метою банківського контролю є недопущення на ринок банківських послуг нестабільних, фінансово неспроможних суб'єктів, забезпечення функціонування лише надійних організацій. А основною метою банківського нагляду є моніторинг уже існуючих суб'єктів банківської діяльності. Поняття «банківський контроль» необхідно закріпити в законодавстві України поряд із визначенням поняття «банківський нагляд», під яким законодавець розуміє систему контролю та активних упорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких Національний банк України здійснює наглядову діяльність законодавства України, і встановлених нормативів, з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів банку.

2. Запропоновано класифікацію повноважень Національного банку України залежно від сфери банківського нагляду та за стадією банківського контролю. За першим критерієм виокремлено повноваження щодо: а) нагляду у сфері діяльності кредитних організацій та інших фінансових установ; б) повноважень з нагляду у сфері діяльності кредитних організацій у зв'язку з прийняттям заходів по боротьбі з легалізацією прибутків, отриманих злочинним шляхом; в) повноважень з нагляду у сфері електронних платіжних систем. Залежно від стадії банківського контролю

виокремлено повноваження щодо: а) попереднього контролю; б) вступного контролю; в) поточного контролю; г) подальшого контролю.

3. Визначення контрольно-наглядових повноважень Національного банку України як сукупності прав та обов'язків Національного банку України, яких він виконує самостійно, або за допомогою своїх органів чи структурних підрозділів, що спрямовані на реалізацію функцій Національного банку України та забезпечують здійснення перевірок на всіх стадіях банківського контролю та безвиїзного нагляду.

4. Встановлено, що реалізацію контрольно-наглядових повноважень спрямовано на захист національних інтересів: стабільність банківської системи, підвищення довіри до банків, забезпечення законності здійснення банківських операцій тощо. Форми реалізації контрольно-наглядових повноважень Національного банку України визначено як способи здійснення ним своєї практичної діяльності щодо банківського нагляду та контролю, виконання покладених на нього функцій, спрямованих на втілення в життя цілей та завдань, які стоять перед Банком. Серед форм реалізації контрольно-наглядових повноважень виокремлено: перевірки та виїздне інспектування банків.

5. У контексті дослідження нормотворчості як форми реалізації повноважень Національного банку України здійснено класифікацію актів Національного банку України: 1) у залежності від їх юридичної природи: нормативні та ненормативні; 2) за їх характером: регулятивні, охоронні та організаційні; 3) за спрямуванням: внутрішні та зовнішні; 4) за сферою діяльності Банку: акти, спрямовані на реалізацію контрольно-наглядової діяльності; акти управління готівковим грошовим обігом; акти регулювання операцій з валютними цінностями тощо.

6. До суб'єктів реалізації контрольно-наглядових повноважень Національного банку України віднесено: Національний банк України, Голову Національного банку України, Правління Національного банку України, Раду Національного банку України, Департаменти Національного банку України.

7. Визначено, що Департамент Національного банку України – це структурний підрозділ Національного банку України, який підпорядковується Голові Національного банку та наділений чітко окресленими повноваженнями для реалізації функцій Банку, що здійснюються з метою регулювання окремого кола банківських суспільних відносин. Виокремлено їхні ознаки: підконтрольність, цільовий напрям діяльності, багатофункціональність, реалізацію функцій Національного банку України.

8. Визначаючи оптимальні шляхи удосконалення реалізації контрольно-наглядових повноважень Національного банку України, сформульовано основні напрями, за якими має відбуватися покращання: оптимізація внутрішньої організації структурних підрозділів Національного

банку України, розподіл повноважень між його органами, чітке дотримання принципів ефективного банківського нагляду, усунення прогалин та колізій у законодавстві. Покращання внутрішньої організації структурних підрозділів Банку має на меті скорочення кількості департаментів, до відання яких належить реалізація контрольно-наглядових повноважень та зміна системи підпорядкування та субординації їх керівників. Обґрунтовано неефективність розподілу контрольно-наглядових повноважень між значною кількістю банківських департаментів. Це не дає змоги оптимально, якісно та швидко реалізовувати їх. Усунення прогалин та колізій в законодавстві, які сприяють виникненню проблем при реалізації контрольно-наглядових повноважень можна здійснити за допомогою єдиного кодифікованого акта, який урегулював би усю сферу банківських послуг та встановив би основоположні принципи та правила ведення банківської діяльності.

9. Запропоновано введення інституту банківського омбудсмена та громадського банківського контролю, який має сприяти покращанню реалізації контрольно-наглядових повноважень Національного банку України. За їх допомогою деякі спори можна вирішувати позасудовим шляхом. Це дасть змогу забезпечити банкам та їх клієнтам дотупну, просту, оперативну та справедливую процедуру розв'язання спорів, що виникають між ними.

10. Проаналізовано міжнародний досвід правової регламентації контрольно-наглядових повноважень центральних банків та практику їх застосування. Встановлено існування різноманітних схем здійснення контрольно-наглядових повноважень. Доведено, що Україна обрала схему, відповідно до якої реалізація контрольно-наглядових повноважень покладається лише на Національний банк України. Запропоновано «змішану» схему, за якої поряд з регулятором існує певний допоміжний орган, який взаємодіє з ним та який займається виключно контрольно-наглядовою діяльністю. Національний банк України здійснює велику кількість функцій, регулюючи усі сфери банківської діяльності. Тому, створення спеціального органу, який мав би єдину функцію – співпрацю з Національним банком щодо впровадження контролю та нагляду, могло би підвищити результативність діяльності. Практичний досвід створення такого органу може бути запозичений у Голландії, в якій законодавчо «змішану» модель було впроваджено нещодавно – із 2005 р. прийняттям закону «Про фінансовий нагляд», який запровадив новий орган – Службу з фінансових ринків.

11. Встановлено використання країнами різних підходів до банківського контролю та нагляду. У країнах континентальної Європи великої уваги приділено безвиїзному нагляду. Що стосується виїзного інспектування, то в деяких європейських країнах інспекційні перевірки банків делегуються зовнішнім аудиторам, що мають відповідні сертифікати. При цьому банківські наглядові органи визначають сферу, напрями проведення та

методику аудиторських перевірок, форму та зміст аудиторських звітів, забезпечують ліцензування аудиторських організацій, що здійснюють аудит банків. Водночас за наглядовими органами залишається право у будь-який час перевірити первісну документацію банку чи здійснити певні дослідження діяльності банку власними силами. На противагу Європейським країнам у США банківський нагляд ґрунтується в основному на періодичних інспекційних перевірках, що проводяться інспекторами наглядових органів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях:

1. Андрійчук А.В. Об'єкти та суб'єкти банківського нагляду / А.В. Андрійчук // Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія», м. Чернівці, 2012. – № 1. – С. 151 – 160.

2. Андрійчук А.В. Правова та науково-теоретична природа банківського контролю / А.В. Андрійчук // Митна справа. 2013. – № 4(88). – С. 123 – 131.

3. Андрійчук А.В. Історія виникнення та науково-теоретичний аналіз банківського нагляду / А.В. Андрійчук // Держава та регіони. – 2013. – № 1 (39). – С. 65 – 70.

4. Андрійчук А.В. Форми банківського нагляду / А.В. Андрійчук // Науковий вісник академії муніципального управління. – Серія «Право». – Вип. 1. – 2014. – С. 98 – 102.

5. Андрійчук А.В. Загальні особливості правозастосовної форми реалізації контрольно-наглядових повноважень Національним банком України / А.В. Андрійчук // Митна справа. – 2015. – № 2(98). – С. 144 – 149.

6. Андрійчук А.В. Основні аспекти науково-теоретичного розмежування та законодавчого закріплення функцій та повноважень Національного банку України / А.В. Андрійчук // Європейський політико-правовий дискурс. – 2015. – № 3. – С. 259 – 264.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

7. Андрійчук А.В. Андрійчук А.В. Тимчасова адміністрація як один із способів здійснення банківського нагляду / А.В. Андрійчук // Правове життя сучасної України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (м. Одеса, 20 – 21 квітня 2012 р.). – О. : Юрид. л-ра, 2012. – С. 95 – 97.

8. Андрійчук А.В. Правова природа поняття «банківська таємниця» / А.В. Андрійчук // Правове життя сучасної України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (м. Одеса, 20 – 21 травня 2011 р.). – О. : Юрид. л-ра, 2011. – Ч. 2. – С. 70 – 72.

9. Андрійчук А.В. Теоретико-наукові аспекти співвідношення понять «банківський нагляд», «банківський контроль» та «банківське

регулювання» / А.В. Андрійчук // Фінансове право у XXI сторіччі : здобутки та перспективи : зб. наук. праць за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф., 4 – 7 жовтня 2011 р. Ч. 2. / НДІ фінансового права. – К. : АЛЕРТА, 2011. – С. 21 – 25.

10. Андрійчук А.В. Класифікація функцій Національного банку України / А.В. Андрійчук // Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Одеса, 30 листопада 2012 р.). – С. 108 – 110.

11. Андрійчук А.В. Загальна характеристика норм банківського права / А.В. Андрійчук // Людина, суспільство, держава: публічно-правовий аспект : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «VIII Прибузькі юридичні читання» (м. Миколаїв, 23 – 24 листопада 2012 р.) / відп. ред. О.В. Козаченко. – М. : Іліон, 2012 р. – С. 305 – 306.

12. Андрійчук А.В. Принципи банківського нагляду / А.В. Андрійчук // Принципи фінансового права : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 19 – 20 квітня 2012 р.) – С. 15 – 18.

13. Андрійчук А.В. Банківський контроль: правовий та науково-теоретичний аналіз / А.В. Андрійчук // Правове життя сучасної України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16 – 17 травня 2013 р.) Т. 2 / відп. за вип. д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – О. : Фенікс, 2013. – С. 123 – 128.

14. Андрійчук А.В. Порівняльний аналіз законодавчого закріплення термінів «банківський нагляд» та «банківський контроль» / А.В. Андрійчук // Проблеми теорії фінансового права в сучасний період : матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 13 листопада 2013 р.) / юрид. фак-т Київ. націон. ун-ту ім. Тараса Шевченка.

15. Андрійчук А.В. Теоретичні проблеми розмежування функцій та повноважень Національного банку України / А.В. Андрійчук // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (16 – 17 травня 2014 р.) Т. 1 / відп. за вип. д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – О. : Фенікс, 2014. – С. 106 – 109.

16. Андрійчук А.В. Правотворчість як форма реалізації повноважень Національного банку України / А.В. Андрійчук // Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України (16 – 17 травня 2015 р.) Т. 2.; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – О. : Фенікс, 2015. – С. 117–120.

АНОТАЦІЯ

Марущак А.В. Правові основи контрольно-наглядових повноважень Національного банку України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2015.

Дисертація присвячена дослідженню правових основ контрольно-наглядових повноважень Національного банку України. Проаналізовано стан наукових досліджень контрольно-наглядових повноважень Національного банку України. Розкрито види контрольно-наглядових повноважень Національного банку України. Досліджено поняття банківського контролю та банківського нагляду, їх етимологію. Запропоновано власне визначення поняття банківського контролю. Виокремлено стадії здійснення банківського контролю. Визначено особливості реалізації контрольно-наглядових повноважень Національного банку України. Розглянуто форми реалізації контрольно-наглядових повноважень. Охарактеризовано суб'єктів реалізації контрольно-наглядових повноважень Національного банку України. Розглянуто напрями удосконалення реалізації контрольно-наглядових повноважень Національного банку України. Висвітлено міжнародний досвід правової регламентації контрольно-наглядових повноважень центральних банків. Запропоновано визначення Департаменту Національного банку України, контрольно-наглядових повноважень Національного банку України.

Ключові слова: контрольно-наглядові повноваження Національного банку України, банківський контроль, банківський нагляд, форми реалізації контрольно-наглядових повноважень, суб'єкти контрольно-наглядових повноважень, центральний банк.

АННОТАЦИЯ

Марущак А.В. Правовые основы контрольно-надзорных полномочий Национального банка Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности : 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право; информационное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2015.

Диссертация посвящена исследованию правовых основ контрольно-надзорных полномочий Национального банка Украины. Рассмотрены и охарактеризованы сформировавшиеся в юридической науке основные взгляды и концепции научных исследований банковского контроля и банковского надзора. Выделены основные виды контрольно-надзорных

полномочий Национального банка Украины, к которым отнесены: регистрация банков и лицензирование их деятельности; установление обязательных экономических нормативов; определение норм обязательных резервов для банков; бухгалтерский учет, отчетность и аудит, осуществление проверок банков.

Определено понятие банковского контроля как процесса, что объединяет ряд стадий, которые логически продолжают друг друга, и в течение которых органы Национального банка Украины и его структурные подразделения проверяют деятельность банков и других финансово-кредитных организаций для обеспечения стабильности денежного оборота, финансово-хозяйственной деятельности банка, соблюдения украинского законодательства и нормативно-правовых актов Национального банка Украины.

Отдельное внимание уделено вопросам субъектного состава реализации контрольно-надзорных полномочий Национального банка Украины. Выделены признаки департамента Национального банка Украины, к которым отнесены: подконтрольность, целевой характер деятельности, многофункциональность, реализация функций центрального банка. Предложено определение департамента Национального банка Украины как структурного подразделения Национального банка Украины, подчиняющегося Главе Национального банка Украины и наделенного четко очерченными полномочиями для реализации функций Национального банка Украины, осуществляющихся с целью регулирования определенного круга банковских отношений.

Рассмотрены пути улучшения реализации контрольно-надзорных полномочий Национального банка Украины. В частности, предложено улучшить внутреннюю организацию структурных подразделений Национального банка Украины и распределение полномочий между органами Национального банка Украины; устранить коллизии в законодательстве; создать вспомогательный орган банковского контроля и надзора вне Национального банка Украины. Строго придерживаться принципов эффективного банковского надзора, среди которых контроль существенного участия в собственности банка, установление критериев инвестиционной деятельности банков, требования относительно достаточности капитала, контроль кредитования банками, организация внутреннего контроля и аудита, полномочия относительно применения мероприятий влияния.

Для обеспечения принципа максимальной прозрачности деятельности контрольных и наблюдательных субъектов необходимой является разработка порядка раскрытия информации относительно реализации контрольно-наблюдательных функций в сети интернет – Единственной автоматизированной информационной базы.

Для проведения мониторинга деятельности контрольно-наблюдательных субъектов необходимо разработать единственный регламент мониторинга эффективности выполнения органами банковского контроля и надзора своих полномочий, что повысило бы доверие населения к финансовым учреждениям.

Осуществлен анализ международного опыта правовой регламентации контрольно-надзорных полномочий центральных банков стран англо-саксонской и романо-германской систем права.

Ключевые слова: контрольно-надзорные полномочия Национального банка Украины, банковский контроль, банковский надзор, формы реализации контрольно-надзорных полномочий, субъекты контрольно-надзорных полномочий, центральный банк.

SUMMARY

Marushak A.V. The legal basis of control and supervision powers of the National Bank of Ukraine. – Manuscript.

Dissertation for the obtaining a scientific degree of the candidate of law in the specialty 12.00.07 – administrative law and process; financial law; information law. – National University «Odessa Academy of Law». – Odessa, 2015.

This research focuses on the legal basis of control and supervision powers of the National Bank of Ukraine. The theoretical and legal basis of control and supervision powers of the National Bank of Ukraine are characterized. The concept banking supervision and banking supervision and their etymology are reviewed. An own definition of banking supervision is suggested. Stages of bank control are detailed. The features of realization National Bank's powers are suggested. Forms of realization of control and supervision powers are reviewed. Subjects of realization of control and supervision powers of the National Bank of Ukraine are characterized. The areas of improvement implementation of control and supervision powers of the National Bank of Ukraine are examined. International experience of legal regulation of control and supervision powers of central banks is highlighted. An own determination of the Department of the National Bank of Ukraine is suggested.

The key words: control and supervision powers of the National Bank of Ukraine, bank control, bank supervision, forms of realization of control and supervision powers, subjects of control and supervision powers, central bank.

Підписано до друку 01.10.2015.
Формат 60х90/16. Ум.-друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач ПП «Фенікс»
Свідectво суб'єкта видавничої справи ДК У№ 1044 від 17.09.2002 р.
65009, м. Одеса, вул. Зоопаркова, 25. Тел. 7777-591.